

Лагідна байдужість світу

КУПИТИ

Крістоф - письменник. Свого часу він видав книжку, яку доволі схвально прийняли читачі і критики. Але минає час, а насаги на подальшу творчість немає. Життя зайшло у глухий кут. Аж поки він не зустрічає свого двійника, молодшого на 16 років. Який виріс у тому самому селі, навчається в його колишньому університеті, орендує його стару квартиру, учащає в ті самі кнайпи, навіть має його прізвище. Ба більше: зустрічається з дівчиною, з якою Крістоф розірвав стосунки під час написання книжки. Альтер его називає себе Кріс. Колишня кохана все така ж молода й гарна, але Магдалена перетворилася на Лену.

Дія роману триває пів дня, впродовж якого Крістоф наче заново проживає найщасливіші моменти свого життя. Тож сюжет охоплює кілька десятиліть, а разом із цим - і різних варіантів долі головних героїв та їхнього кохання.

Чи дається життя один раз? Чи реальний цей світ? Чи не є ми героями сюжетів, що їх пише хтось за нас, для нас? Петер Штамм пропонує читачеві самому знайти відповіді на ці запитання.

Петер Штамм (Peter Stamm), швейцарський письменник, народився 1963 року. Упродовж кількох семестрів вивчав англійську філологію, інформатику і психологію. Останню, за його твердженням, з літературних міркувань, оскільки хотів більше дізнатися про людину як матеріал для творчості. Тривалий час жив у Парижі та Нью-Йорку, кілька років працював як вільний журналіст. Пише прозові та драматичні твори. Усвітнє визнання отримав після виходу першого роману «Агнес» 1998 року. Як зазначає автор, у центрі його уваги завжди люди та взаємини між ними. Основні теми творів – різноманітні прояви кохання, відчуженість і близькість, реальний і уявний світи. За книжками Штамма знято декілька фільмів. Письменник – лауреат численних швейцарських, німецьких і міжнародних нагород. За «Лагідну байдужість світу» отримав премію Швейцарської асоціації книготорговців. Твори Штамма перекладені 41 мовою.

«Лагідна байдужість світу» – надзвичайно майстерний роман із точною і добре виваженою архітектурою сюжету, поетично-філософська алегорія, що маскується під довгу оповідь, комплексний твір, у якому немає головної лінії. Тому на лагідну байдужість треба налаштуватися і під час читання роману, адже зрозуміти й досягнути його ми зможемо не більше, ніж саме життя.

Вольфганг Тишер, літературний критик, Німеччина

Якби Альбер Камю жив сьогодні, він, мабуть, писав би книжки так, як Петер Штамм.

Журнал *The New Yorker*, США

Заплутана гра пам'яті й екзистенції – неймовірно!

Даніель Арнет, газета *Sonntagsblick*, Швейцарія

У романі Петер Штамм ставить витончений експеримент – перетворює життя на літературу й навпаки.

Пауль Яндль, газета *Neue Zürcher Zeitung*, Швейцарія

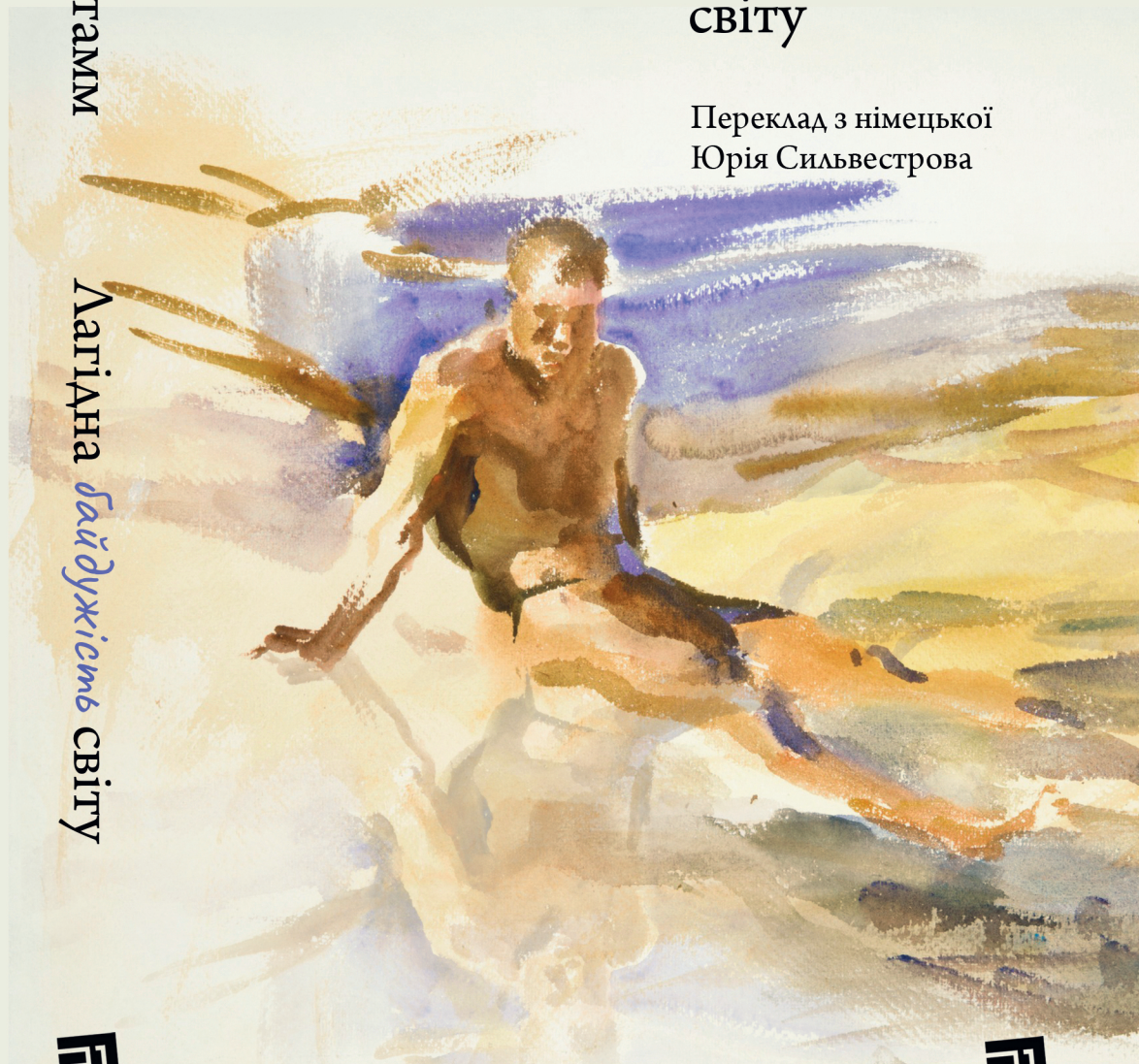
Петер Штамм

Лагідна байдужість світу

Петер Штамм

Лагідна
байдужість
світу

Переклад з німецької
Юрія Сильвестрова

Bibliothek der deutschsprachigen Literatur
Бібліотека німецькомовної літератури

Меридіан серця
Meridian des Herzens

Peter Stamm

Die sanfte Gleichgültigkeit der Welt

Roman

Ukrainische übersetzt von *Juri Silvestrow*

Петер Штамм

Лагідна байдужість світу

Роман

Переклад з німецької *Юрія Сильвестрова*

Штамм Петер

Лагідна байдужість світу : роман / Петер Штамм ; пер. із нім. Юрія Сильвестрова. – Чернівці : Книги – XXI, 2024. – 136 с.

ISBN 978-617-614-686-5 (паперове видання)

ISBN 978-617-614-869-2 (електронне видання)

Крістоф – письменник. Свого часу він видав книжку, яку доволі схвально прийняли читачі і критики. Але минає час, а наснаги на подальшу творчість немає. Життя зайшло у глухий кут. Аж поки він не зустрічає свого двійника, молодшого на 16 років. Який виріс у тому самому селі, навчається в його колишньому університеті, орендує його стару квартиру, учащає в ті самі кнайпи, навіть має його прізвище. Ба більше: зустрічається з дівчиною, з якою Крістоф розірвав стосунки під час написання книжки. Альтер его називає себе Кріс. Колишня кохана все така ж молода й гарна, але Магдалена перетворилася на Лену.

Дія роману триває пів дня, впродовж якого Крістоф наче заново проживає найщасливіші моменти свого життя. Тож сюжет охоплює кілька десятиліть, а разом із цим – і різних варіантів долі головних героїв та їхнього кохання.

Чи дається життя один раз? Чи реальний цей світ? Чи не є ми героями сюжетів, що їх пише хтось за нас, для нас? Петер Штамм пропонує читачеві самому знайти відповіді на ці запитання.

Книжку видано за підтримки швейцарської культурної фундації Pro Helvetia
With the support of the Swiss Arts Council Pro Helvetia

schweizer kulturstiftung

prohelvetia

Перекладено за виданням:

Peter Stamm, Die sanfte Gleichgültigkeit der Welt. Roman. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 2018.

Усі права застережено. Відтворювати будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та в будь-який спосіб, зокрема електронно, без письмової згоди правовласників заборонено.

Copyright © 2018 Peter Stamm

Translated from the German language: DIE SANFTE
GLEICHGÜLTIGKEIT DER WELT

First published by: S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main

В дизайні обкладинки використано
картину Джона Сінгера Сарджента
«Купальник», Флорида, 1917 р.

© Книги – XXI, 2024,

видання українською мовою

© Юрій Сильвестров, 2024, переклад

© Анна Стьопіна, 2024, обкладинка

Ми лежали нерухомо. Але під нами все коли-
халося і колихало нас лагідно, вгору й униз,
з боку на бік.

«Остання стрічка Краппа»

Семюел Бекет

1

Вона навідує мене часто, зазвичай приходить уночі. Відтак стоїть біля ліжка, дивиться на мене згорі й говорить, ти постарішав. Не намагається образити, її голос звучить привітно, лагідно. Сідає на край постелі. Але твоя чуприна, говорить вона й куйовдить її рукою, усе ще густа, як завжди. Посивіла... Лише ти не старієш, кажу я. Не знаю, засмучуватися з цього чи радіти. Ми ніколи не розмовляємо багато, та і про що говорити. Минає час. Ми дивимося одне на одного, усміхаємося.

Вона приходить майже щоночі, інколи аж на світанку. Дуже пунктуальною ніколи не була, але мене це не бентежить: що менше часу мені залишається, то менше я поспішаю. Я вже не роблю нічого іншого – лише чекаю, і що пізніше вона з'являється, то довше я можу радіти в передчутті її візиту.

Сьогодні прокинувся рано й одразу встав. Вирішив принаймні раз зустріти її не в ліжку. Одягнув гарні штани, піджак, узув чорні черевики й уместився за стіл біля вікна. Я готовий.

Уже кілька днів холодно, на дахах і луках лежить сніг, а з коминів села піднімаються тонкі цівки диму. Дістаю із шухляди маленьку рамку зі знімком Магдалени, фотографією, яку я вічність тому вирізав із газети й на якій майже не розпізнати її обличчя. Папір уже зовсім пожовк, але це – єдине її фото, що в мене є, і не минає практично жодного дня, аби я не кинув на нього принаймні одного погляду. Торкаюся пальцями вузької дерев'яної рамочки – і здається, що проводжу пальцями по її шкірі, волоссю, вигинах тіла.

Виглянувши знову з вікна, помічаю, що вона стоїть на вулиці. Від її дихання іде пара, сміється й махає мені. Ворушить губами, і я розумію, що вона гукає мене. Виходь! – повторює дуже старанно, щоби я зміг розібрати сказане. Ходімо гуляти. Виходжу, відгукуюся, зачекай! Хрипле харчання, цей голос старого чоловіка лякає мене, голос, що здається таким чужим, як і німичне тіло, у якому я ув'язнений. Похапцем накидаю пальто й шарф. Лечу вниз, ледь не падаю на витертих кам'яних сходинках. Нарешті вискакую з будинку, але Магдалена вже пішла. Я прямую за нею в бік річки, до пішохідного містка, що веде на той берег, у село мого дитинства, оминаю невеликий ставок, на якому ми дітьми годували качок, повз місце, де якось боляче гепнувся з велосипеда, далі – де

ми зустрічалися підлітками вночі й палили багаття. Відчуваю, що перетворився на частину цієї місцевості, яка практично не змінилася за весь цей час.

Магдалена вже майже біля мосту. Ступає так легко, що, здається, зависла над укритими снігом дорогами. Через поспіх я забув ціпок, отож тепер із одного боку мене розриває страх, що послизнуся десь на льоду й упаду, а з іншого – що загублю Магдалену. Зачекай! – кричу знову, я ж бо вже не такий прудкий!

Перед очима спливають різні картини – як вона втікала від мене в горах, як ми блукали містом, як під руку гуляли Стокгольмом тієї ночі, коли я розповідав їй свою історію – ночі, колиповідав їй її історію, коли вона поцілувала мене. Магдалена обертається до мене й усміхається. Ну ж бо, гукає, іди до мене!

Магдалена, певно, здивувалася моєму повідомленню. Я не вказав ані номера телефону, ні адреси, лише час і місце, а ще своє ім'я: будь ласка, приходьте завтра о чотирнадцятій годині на Скугсчиркогорден. Хочу вам дещо розповісти.

Чатував на неї біля виходу зі станції метро. За чверть по другій їй ще не було, я вже подумав, що вона могла взяти таксі. Утім, те запізнення нічого не означало, вона ніколи не вирізнялася пунктуальністю, – не через агресію, що має продемонструвати людині, яка чекає, що її час не такий цінний, як твій, а радше через певну розсіяність, із якою вона жила. Я був упевнений, що вона прийде, що її цікавість виявиться сильнішою за недовіру.

За п'ять хвилин під'їхав наступний потяг, і коли я вже подумав, що знову не приїхала, відразу

зауважив, як вона стрибає сходами вниз. Хотів одразу її гукнути, але щойно побачив, у мене знов-таки перехопило подих – як за день до того, коли підстеріг її біля готелю, але так і не спромігся заговорити. Під тридцять років, тобто на двадцять молодша від мене, вона здавалася юною дівчиною, і той, хто зустрічав нас, міг би подумати, що ми батько й донька. Я не озвався, коли вона пройшла повз мене, і рушив за нею в напрямку кладовища.

Вона не справляла враження людини, яка йде на зустріч. Прямувала вулицею швидким кроком, наче вже сотню разів ходила цією дорогою. Я вирішив, що вона чекатиме біля входу на територію, але ні – увійшла й, не вагаючись, почала підійматися на невеликий пагорб, де старі дерева утворювали коло. Біля підніжжя пагорба стояв величезний кам'яний хрест, але попри це місцевість справляла враження чогось язичницького, пейзаж і природа діяли сильніше за сакральні споруди й усю християнську символіку довкола.

Магдалена сиділа на вершині пагорба під одним із безлистих дерев і дивилася на мене так, наче в нас були перегони, із яких вона вийшла переможницею. Захеканий, я наблизився до неї, а вона, хоча ніколи й не бачила мене, здається, відразу зрозуміла, що саме я призначив їй цю зустріч. Лена, сказала вона і простягнула мені руку. Крістоф, відповів я, дещо збентежено потиснувши її. Не Магдалена? Так мене ніхто не називає, усміхнулася вона. Незвичне місце для зустрічей. Не хотів, щоби хтось заважав розмові, пояснив я.

Сів біля неї. Якийсь час ми разом дивилися вниз на будинки з жовтавого каміння, споруджені, мабуть, у тридцяті роки. Поруч із прямокутними будівлями виднівся монументальний дах, який спирався на квадратні колони, а перед ним – великий замерзлий ставок. Луги м'якого хвилястого ландшафту вкрилися сніговими плямами. Від входу на цвинтар наближалися люди в темних пальтах – окремо, парами або невеликими групами. Зупинялися перед однією зі споруд – розсіяна купка осіб, які не зовсім пасують одне одному.

Люблю кладовища, сказала Лена. Знаю, відповів я. Холодно, зауважила вона. Пройдемося трошки?

Ми почали спускатися з пагорба. Публіка, яка прийшла на похорон, тимчасом зникла під дахом дзвіниці, що випиналася вперед, і площа знову спорожніла. Біля будівлі стояв вуличний ліхтар із годинником. Цікаво, сказала Лена, враження – наче ти на пероні. Наблизилася до годинника, подивилася на нього знизу вгору, звірила час із наручним, наче пасажирка, яка не може дочекатися, коли ж відправиться її потяг. Кінцева станція, оголосив я. Вона всміхнулася, але продовжила грати роль, поки я не сплеснув кілька разів тихо в долоні. У відповідь вона недбало вклонилася.

Ми рушили територією далі – повз геометричне плетиво могил у напрямку соснового рідколісся. Ішли так близько, що інколи ненароком торкалися одне одного руками. Лена мовчала, але те мовчання не було напруженим. Ми, мабуть, іще довго могли б

так іти – без слів, занурившись у власні думки. Зрештою – ми саме дійшли до перших дерев – я зупинився і сказав, що хочу розповісти їй свою історію. Вона не відповіла, але обернулася і подивилася на мене поглядом, у якому було не стільки цікавості, скільки щирої довіри.

Я письменник, точніше, був письменником, почав я. Видав лиш одну книжку, і відтоді минуло п'ятнадцять років. У мене друг – письменник, зауважила вона, або хотів би ним бути. Знаю, сказав я, тому й хочу розповісти вам історію.

Ми неквапом ішли доріжкою, всипаною гравієм. Вона прямою лінією вела через ліс. Я розповідав Лені про ту дивну зустріч чотирнадцять років тому, яка призвела до того, що я кинув писати.

Ще у студентські часи я почав працювати над першими проектами романів, амбітними конструкціями, сповненими прописних істин і літературних алюзій, яких не те що видавати – читати ніхто не хотів. Ці багаторічні спроби й вічні невдачі зрештою стали тим, що принесло мені успіх. Герой роману, який я за досить тривалий час прилаштував у видавництво, був схожим на мене – автор, який утратив усі ілюзії. У книжці була історія кохання, вона мала стати своєрідним портретом моєї подруги, але поки я писав, ми розбіглися, тож вийшла історія про наше розставання і про неможливість любові. Уперше під час писання я відчув, що творив живий світ. Водночас я все більше втрачав зв'язок із реальністю, повсякденне життя здавалося мені нудним і безбарвним. Подруга пішла від мене, але

якщо по-чесному, то ментально я кинув її на кілька місяців раніше, занурившись у фікцію, у штучний світ. Коли вона сказала, що вже не може, що їй бракує мене, навіть коли ми поруч, я відчув лише нудгу й нетерпіння.

Роман добре продавався, сподобався читачам і навіть звернув на себе увагу критики. Цей дебют має всі шанси на добре майбутнє, писала одна з оглядачок. І справді, вперше за тривалий час я знову повірив у майбутнє. Після того, як багато років ледве зводив кінці до купи, успіх роману забезпечив мені хай і не шалений, але все ж пристойний дохід, та передусім у мене в руках нарешті була книжка, що виправдовувала всі мої зусилля. Тепер період марної писанини здавався вже давно минулим часом ув'язнення в лабіринтах проєктів, зумовлених непомірними амбіціями.

Я ніколи не визнавав того, що історія має щільний зв'язок зі мною самим. Якщо після авторських читань хтось торкався цього питання, я вступав у дискусію, наполягаючи на необхідності бачити різницю між оповідачем і письменником.

Видавництво організувало цілу низку читань, і я насолоджувався тим, що міг покинути порожню квартиру, подорожувати країною, знайомитися з іншими місцями і працювати лише по кілька годин вечорами. Тому, отримавши запрошення від маленької книгарні з рідного села, вагався зовсім недовго. Старий продавець написав такого милого й повного лестощів листа, що я погодився. Непокоїтися почав

лише з наближенням дати, коли зметикував, що виступатиму перед людьми, які знали мене ще дитиною. Адже за героями роману вони зможуть розпізнати моє нинішнє життя.

Стояв пізній листопад. Я виїхав навмисне дуже рано, відразу по обіді. Уже кілька років не навідувався в село. Хотів побачити, наскільки дійсність іще відповідає моїм спогадам.

З кожною станцією потяг порожнів, наче наближався до якоїсь забороненої зони. Я був останнім у вагоні, провідник уже давно не показувався. Під час мого від'їзду ще світило сонце, але що далі на схід ми рухалися, то щільнішим ставав туман. Усе, що можна було побачити у вікно, посіріло – ліс, голі дерева, порожні поля, отара овець і де-не-де поодинокі подвір'я або хутір. Незадовго до місця призначення загалом майже пряма лінія залізниці робила поворот, аби перетнути річку, що текла з одного боку долини в інший. Ще до повороту потяг став уповільнювати хід і врешті-решт зовсім зупинився. Підвищення однієї рейки відносно іншої, що майже не відчувалося в русі, під час стоянки спричинило в мене нудоту, наче я сам вибився з колії. Потяг стояв досить довго, згодом смикнувся і рушив знову, перетнувши річку – без жодних ознак, що вказали б на причину зупинки. Але внутрішній дискомфорт так і не відпускав мене, поки я не прибув до рідного села.

Узимку туман у цих краях часто тримався тижнями. Така погода як ніщо інше пов'язувала мене

з дитинством – із холодним світом, сірим і розмитим, але водночас затишним, у якому наче не існувало нічого з того, що не лежало зовсім поруч. Лише закінчивши сільську школу й переїхавши до міста, я збагнув, яким великим і небезпечним був цей світ. Можливо, тому я і почав писати – щоби знову зануритися в безпеку дитинства, у цю місцевість, з якої сам себе відправив у вигнання.

Хоча після читання можна було б вирушати назад, я попросив книготорговця забронювати для мене номер у готелі на ринковій площі, у якому були ресторан і театральна зала. Перед навчанням я кілька місяців підробляв у ньому нічним портьє. Тоді цей комплекс будівель був іще новим і бачився мені великим і дуже сучасним. Тепер усе здавалося скромним, старим і похмурым.

Попервах я хотів трошки прогулятися селом, але ще дорогою з вокзалу до готелю мене збило з пантелику і збентежило скупчення знайомого й нового. Навіть будинки, що досі мали такий самий вигляд, як і в мої молоді роки, здалися мені чужими, наче стояли в музеї – позбавлені своєї функції, вирвані із загального контексту.

Повітря в номері готелю було сухим і дещо відгоноило дезодорантом для приміщень. Я вмотивувався на ліжко й почав згадувати, яким село було раніше. Заплющивши очі, побачив усе перед собою – будинки, вулиці, людей, які колись мешкали тут. Згадав про метушню в базарні дні, про демонстрації і святкування з духовою музикою та феєрверками, про мляві

весняні дні, про порожнечу літа, про затишок осінніх дощовитих днів. У кожній пори року були свої запахи – дощу на асфальті, гарячого гудрону, прілого листя. Навіть сніг пахнув стриманою свіжістю, яку я сприймав радше на смак.

Дзвінок вирвав мене із дрімоти. Кімнату оповили сутінки, і мені знадобилася якась мить, щоби знайти телефон і відповісти. Це був книготорговець – питав, чи добре я доїхав і чи не забрати мене з готелю. Знайду дорогу сам, відповів я, не так довго мене тут не було.

Мої побоювання виявилися даремними. Я не знав нікого із присутніх, а те, що сам був родом із цього села, здавалося, нікого не цікавило. Після читання були звичайні запитання. Лише моєю біографією тутешні слухачі, здавалося, навмисне не цікавилися. Потім разом із книготорговцем і кількома завсідниками магазину ми зайшли в ресторан, щоби випити по келиху вина. Хоча тем для розмов у нас було небагато, засиділися допізна. Я розпитував про декого із селян, але більшість із них моїм супутникам були незнайомі, хіба їхні прізвища – виїхала або постаріла й уже не відігравала жодної ролі. Говорили про всілякі сільські справи, про політичні інтриги та дріб'язкові історії, що стосувалися людей, яких я не знав і знати не хотів. Коли опівночі ресторан зачинили, ледве вдалося відмовити книготорговця від того, щоби проводити мене до готелю.

Короткою дорогою по порожніх нічних вулицях уперше за весь час я відчув щось на кшталт спорід-

неності, але не так із місцем, як із часом, із ніччю, що оживила спогади про колишні повернення додому після довгих походеньок кнайпами, про нескінченні балачки із друзями на перехрестях, де наші шляхи розходилися, про грандіозні плани й великі сподівання.

До входу в готель вела доволі погано освітлена алея з низько навислою зеленню. Скляні двері виявилися зачиненими. Я натиснув на кнопку нічного дзвінка. Очікуючи, помітив, наскільки захмелів. Обіперся рукою на холодне скло. За кілька хвилин подзвонив іще раз. У пам'яті ожили контрольні обходи під час роботи нічним портьє. З кишеньковим ліхтариком у руці я проходив театральною залю, порожньою сценою, вимерлими коридорами й конференц-холлом у підземний гараж.

Нарешті почув грукіт дверей, а за ним побачив рух у вестибюлі. Внутрішні скляні двері відчинилися, з'явився молодий чоловік. Поки він вовтузився із замком, я розглядав його обличчя поруч із віддзеркаленням свого, але лише коли він притримав переді мною двері, побачив, що він – це я сам.

Що ви маєте на увазі? – запитала Лена. Ми дійшли до кінця доріжки із гравію та зупинилися перед високим кубом вохрового кольору із прибудованим до нього портиком у грецькому стилі. Жартівливим тоном вона прочитала табличку на стіні, що оточувала споруду – незрозуміле шведське слово, що після кількох припущень ми розтлумачили як каплицю Воскресіння. Поруч із нею стояла довга плескувата будова, у якій були туалети й кілька важких металевих дверей. Отут відбувається прощання з небіжчиками? – запитала Лена, приклавши долоню до одних дверей. Невже там хтось лежить в очікуванні воскресіння? На її обличчі з'явився вираз награного жаху. Куди тепер? – запитав я. Лише не назад, сказала вона. Ненавиджу повертатися тим самим шляхом. Ми вибрали перший-ліпший напрямок і повільно пішли між рядами могил.

Так що ви мали на увазі – що це були ви? – запитала Лена ще раз. Важко пояснити, сказав я. Коли я побачив молодого чоловіка, то відразу зрозумів, що він і я – одна людина. Бо ви теж були нічним порт'є? Не лише, відказав я. Мені здалося, що я дивився у дзеркало. Дивно, але він, мабуть, не помітив, наскільки ми схожі, наскільки однакові. Привітався зі мною цілком нормально й пішов попереду до стійки реєстрації, де видав ключ і побажав гарних снів.

Тієї ночі я довго не міг заснути. Весь час думав про нічного порт'є і про те, як він зараз ходить темними приміщеннями. І мені здавалося, що я йду поруч із ним, знову відчуваю ту дивну суміш страху і збудження, що огортали мене, коли свого часу сам накручував ці кола. Моїм попередником був старий чоловік, який показував і пояснював мені все упродовж двох-трьох ночей. Опівночі треба було зачиняти входні двері, а потім робити контрольні обходи, замикати двері й вимикати лампи. Крім того, я мав виконувати деяку підсобну роботу, на яку зазвичай витрачав не більше, ніж одну-дві години. Підмітав територію перед готелем, сортував порожні пляшки з ресторану, запускав пізніх постояльців. О другій або третій ночі діставав щось із холодильників на кухні. Після цього можна було б улягтися на осліні за стійкою реєстрації, але я ніколи не спав – читав або спускав зарплату на гральному автоматі біля входу. Іноді просто безцільно блукав навколо готелю, вивчаючи той чужорідний об'єкт посеред добре знайомого села. Це було місце для подорожніх,

які зустрічалися тут непомітно для мешканців села, наче члени якоїсь секти. Невдовзі після четвертої години у скляні двері стукав водій, який розвозив по кіосках газети й журнали. Я відчиняв йому й наливав із автомата кожному з нас чашку кави. Водій був приязним чоловіком із важкою долею, про яку розповідав мені м'яким голосом із ночі в ніч. Невдовзі після того, як він ішов, мене змінювали. На той час я ще жив удома та снідав із батьками, день яких починався, коли мій закінчувався. Здебільшого спав я лише до полудня. Досі добре пам'ятаю ту дивну післяобідню пору, коли, утомлений після безсонної ночі й водночас дуже бадьорий, я наче жив за власним синкопічним ритмом, відчуючи, що випав із часу.

Я хотів виїхати наступного дня із самого рання, але коли нарешті спромігся вилізти з ліжка, то мав прискоритися, аби не запізнитися на сніданок. Тепер за стійкою сиділа молода жінка, і на якусь мить у мене навіть виникло запитання – чи не уявив я часом ту нічну зустріч зі своїм альтер его або чи не наснилася вона мені.

5

Моя книжка добре продавалася, тож я багато подорожував, зустрічався із читачами, обговорював її. Було укладено навіть кілька ліцензійних угод, я листувався із перекладачами й видавцями, мене запрошували на фестивалі за кордон. Отримав стипендію – за моїми уявленнями величезну суму, на яку зі своїми незначними потребами спокійно міг би жити понад рік. Але попри успіх я не міг заплющувати очі на повну відсутність уявлення про те, що ж писати далі. Раз у раз починав нові проекти, щоби за кілька десятків сторінок знуджено й безпорадно облишити їх. Не тільки ідеї покинули мене – моя мова втратила виразність – можливо, через те, що творчість перетворилася на обов'язок, перестала бути потребою. Інколи тижнями не писав ані слова, убиваючи час читанням або безцільним пошуком проєктів, за

втілення яких так і не брався. Жив досі у квартирі, у якій свого часу мешкав із подругою. Усе нагадувало мені про неї, про час із нею, і наскільки я тішився літературному успіху, настільки ж страждав тепер через утрату коханої.

Зустріч тієї ночі ніяк не йшла мені з голови. Одного разу я навіть зателефонував у готель і почав розпитувати про нічного порт'є, але назвався так заплутано, а вигадані причини моєї цікавості були настільки шиті білими нитками, що жінка на іншому кінці дроту з недовірою перепитала моє прізвище і зрештою відмовилася надавати інформацію. Я почав писати про свого двійника: як і з першою книжкою, це була не стільки спроба створити літературний текст, скільки намагання розібратися в тому, що ж сталося. Але цього разу все пішло не так, історія вийшла занадто каверзною, незграбною, та й ситуації не прояснила. Я багато думав про свою подругу, читав листи, що колись ми писали одне одному, розглядав фотографії із проведених разом канікул. У нас майже не було грошей, проте ми чимало подорожували, ходили в походи, їздили автостопом, ночували на молодіжних туристичних базах або в наметі. Вона була актрисою й між виступами часто тижнями не працювала. Ми були щасливими вдвох, хоча часом я і запитував себе, що вона в мені знайшла, чим я її заслужив. Три роки ми були разом, але багато в чому вона так і залишилася для мене загадкою.

6

Я теж актриса, сказала Лена. Знаю, відповів я. Звідки знаєте? – поцікавилася вона. Чому ви стверджуєте, що знаєте всі ці речі про мене? Стежили за мною? Ні, сказав я, я б не називав це так. Не знаю, навіщо я вислуховую все це, заявила вона. Бо вам цікаво? Лена ледве похитала головою, немов дивуючись сама собі. Ненавиджу, коли мене хтось переслідує. Але з вами в мене немає такого відчуття. Ідеться про іншу жінку, еге ж?

Ми дісталися кінця кладовища, вийшли і просто рухалися далі – спершу кварталом зі скромними дерев'яними хатинками, згодом повз багатоквартирні будинки, у яких житло здавали в оренду. Між окремими будівлями росли низенькі дерева – густо, наче в лісі. У деяких місцях із землі випинався граніт, немов хотів кинути виклик

тонкому шару цивілізації. Ще не було й четвертої, але вже починало сутеніти.

Вип'ємо кави? – запитала Лена. Я погодився, і після недовгих пошуків ми знайшли булочну з кількома пластиковими стільцями та столами. Узяли із прилавка дві чашки рідкої кави й умостилися біля великого, укритого парою вікна з наклеєним, іще святковим, оздобленням – Санта Клаусом на заповнених пакунками й запряжених північними оленями санях. Лена, здалося, нарешті почала сприймати мене серйозно. Допитливо подивилася мені в очі, усміхнулася і сказала, божевільна історія. Це ще далеко не кінець, зазначив я і продовжив.

Книжка вже майже рік була на ринку, коли один професор із мого рідного університету запросив мене на семінар про сучасну швейцарську літературу. Попросив почитати перед студентами й розповісти про свою творчість. Я був радий відволіктися й аж занадто багато часу приділив невеликій доповіді, готуючись до виступу.

Того дня наприкінці березня лив дощ, семінар був пізно по обіді. Інтер'єр університету практично не змінився із часу мого навчання, біля входу на холодній кам'яній підлозі вестибюля так само сиділи студенти, а на дошці оголошень висіли плакати про всілякі заходи, курси й вибори до представництв студентських організацій. Лише кава була кращою, ніж раніше. Мені пригадалися

нудні лекції, сонні години в інститутській бібліотеці. Я витрачав тижні на написання робіт, хоча знав, їх прочитають не більше, ніж двоє-троє осіб – водночас жахлива й заспокійлива думка. Зараз я вже не міг уявити, що підстьобувало мене тоді. Я не те щоб нічого не робив, але в пам'яті ті роки закарбувалися як сповнені цілковитої невизначеності. Наче мене тримали в полоні у звивистих корпусах університету – як у лабіринті, що справляв не гнітюче, а затишне враження. Усі картини, що збереглися в моїх спогадах із тих часів, були як у тумані, немов освітлені занадто слабкими лампами розжарювання.

Семінари професора були, судячи з усього, дуже популярні, бо проходили у великій лекційній залі. Коли я зайшов, за партами сиділи вже як мінімум сорок студентів, більше дівчат, аніж хлопців – як і в мої часи. Поки професор робив невеликий вступ, я блукав поглядом по залі й раптом побачив його – нічного порт'є, моє молодше Я. Він сидів досить далеко, скраю одного з останніх рядів, і тримав у руці пластиковий стаканчик, раз у раз відсьорбуючи з нього. Побачене настільки вивело мене з рівноваги, що я зовсім перестав чути професора. Лише по вичікувальній тиші зрозумів, що він, певно, надав мені слово. Тож я зібрався й розпочав доповідь, у якій порівнював написання творів із пошуком шляху в незнайомій місцевості й розповідав про різницю між автобіографічним і особистим. Після доповіді було багато запитань.

Молодий чоловік із мого села слухав, здається, дуже уважно. Завжди, коли я дивився на нього, наші погляди зустрічалися, і я швидко відводив очі, наче він міг упізнати й викрити мене. Сам він не поставив жодного запитання, але зробив зо два-три записи в невеликому зошиті, який щоразу ховав у сумку. Після дзвінка професор виголосив коротке заключне слово й нагадав усім, із яким автором вони познайомляться наступного тижня. Я не здивувався, що мій двійник швидким кроком одним із перших покинув залу, наче поспішав на наступну лекцію. Я був би радий піти за ним, але кілька студенток і студентів хотіли, щоб я підписав їм книжки, молода жінка зі студентської газети просила про статтю, інша розпитувала, як шукати видавництва. Тож поки я всіх удовольнив, молодого чоловіка вже і слід прохолов. Я запитав професора про нього. Русявий, як я, стаканчик із кавою в руці, шостий або сьомий ряд із лівого краю. Але він не пригадав його обличчя. Мабуть, припустив, із першого семестру. Приходять, ідуть, усіх не запам'ятаєш.

За тиждень я іще раз пішов в інститут германістики й чекав у вестибюлі, поки не закінчився семінар. Щойно пролунав дзвінок, як мій двійник уже спускався сходами. Я вийшов із корпусу й попрямував за ним вулицею. На ньому був лише светр, хоча погода стояла досі прохолодна й дощовита. Він крокував у напрямку озера, повернувшись біля театру й, попетлявши кварталом, зайшов до

старенької кав'ярні, знайомої мені зі студентських років: я часто там вечеряв.

Заклад був порожнім. Я обрав стіл за спиною студента. Офіціантка прийняла в нього замовлення – крок-месье і маленький кухоль пива. Мені те саме, сказав я, коли вона підійшла до мого стола. Жінка розгублено глянула на мене, тож я повторив його замовлення. Він, здавалося, нічого не чув, бо взяв газету біля входу й зараз гортав її. Я теж підхопив зі стійки й почав переглядати газету, але не міг зосередитися на статтях, натомість раз у раз косив очима в його бік.

Усе це нагадало мені дитинство, коли один із друзів по іграх починав повторювати кожне моє слово, копіювати кожен рух, доводячи мене до сказу. Ось і зараз у мене виникло відчуття, що той інший наслідував мене – так само закинув ногу на ногу, так само згорнув газету, розклав прибори на столі. Подякував моїми словами офіціантці, їв свій тост повільно й акуратно, як і я. Закінчивши, відсунув тарілку, дістав із рюкзака великий зошит і почав щось у ньому читати. Інколи закреслював якісь речі або робив помітки тонким цанговим олівцем – такий самий був колись у мене. Я теж робив записи, а згодом читав і розумів, що вийшла суцільна нісенітниця.

Мабуть, за годину студент розплатився і пішов. Якусь мить я думав заговорити з ним, але відчув дивну нерішучість, ба навіть страх. Розрахувався також і знову попрямував за ним порожніми вулицями

і провулками. Район знав добре й не здивувався, коли він зайшов у будинок, на мансарді якого я жив під час навчання. На табличці біля кнопки дзвінка на самому верху було написане моє прізвище – подчерком, що не відрізнявся від мого.

7

Увійшли три молоді жінки й сіли за стіл поруч, кожна з радіонянею. Дивіться, сказала Лена й показала на три дитячих коляски, що стояли на холоді біля булочної. Тут діти рано звикають до того, що життя – не мед. Не думаю, що до холоду можна звикнути, відповів я.

Лена встала й віднесла наші порожні чашки на стійку. Повернувшись, зупинилася і певний час розглядала мене. Є цілком просте пояснення всьому, сказала вона радісним тоном. А саме? – поцікавився я. Що ви збожеволіли й усе нафантазували. Тоді краще повертайтеся мерщій у готель, запропонував я. Та не боюся я вас, сказала вона. Спершу хочу дослухати до кінця історію. Кінець історії я вам розповісти не зможу, розчарував її. Кінець історій буває лиш у книжках. Але можу розповісти, що сталося далі.

Ні вона, ні я не знали, де ми опинилися, тож вирішили просто йти навпростець далі, кудись та вийдемо.

Друга зустріч із моїм альтер его остаточно збила мене з пантелику, сказав я. Спробував було ще раз створити з пережитого якусь історію, але що не робив або не писав, мені все здавалося, що за мною хтось стоїть і копіює мене. Усе моє життя здалося мені смішним і неправильним. Згадуючи про те, як я освідчився подрузі, чув наче відлуння того, як у майбутньому інший говорить те саме своїй подрузі, і його слова звучали як у дешевому романі про кохання. А споминаючи, як ми цілувалися, бачив, як цілуються він і вона. Я ревнував його, немов він украв мої спогади й переживає все знову. І ще за кілька років до того, як він узагалі зустрів мою подругу, я вже знав, як він її втратить. Але найгірше полягало в тому, що я почав сумніватися у своєму коханні й у всьому, що колись було між нами. Уся наша історія почала здаватися невдалою репетицією поганенької вистави.

8

Тимчасом стало зовсім темно. Ми перетнули непривітну місцину з купою перехресть широких доріг, пройшли високим мостом і нарешті дісталися довгої торговельної вулиці. Усі будинки ліворуч і праворуч мали однаковий вигляд, більшість магазинів належала міжнародним мережам, це могло бути будь-яке інше місто. Поки ми неквапом ішли далі, нас обганяли, нам переходили дорогу люди, які, певно, поверталися з роботи додому. Лена, наче злякавшись, що ми можемо загубитися в натовпі, взяла мене під руку.

Мені знайоме це відчуття, сказала вона. Іноді, коли не можу вжитись у роль, я дивлюся наче збоку на те, як граю, і тоді здається, що не я граю роль, а роль – мене, що моя героїня знущується і сміється з мене. Не думаю, що глядачі щось помічають,

але сама втрачаю всі сили, після вистави застається тільки оболонка, костюм, який залишається повісити в гардероб до наступного спектаклю.

І все ж таки я настільки сумував за подругою, сказав я, що інколи мені здавалося, наче без неї мене лише половина, наче без неї не виживу. А ви говорили їй про це? – запитала Лена із притиском, що здивував мене. Ви намагалися повернути її? Я не відповів. Лена відпустила мою руку й зупинилася. Коли я обернувся до неї, вона допитливо дивилася на мене. Не думаю, що він схожий на вас, сказала нарешті. Ні, справді ні. Та й ім'я не таке вже й рідкісне. До речі, мого друга всі звуть Кріс. Так мене ніхто й ніколи не називав, сказав я. І він не переживає творчої кризи, промовила Лена й рушила далі. Він працює, і в нього все добре. А про що пише? – запитав я, хоча вже знав відповідь. Він не любить говорити про проекти, над якими працює, відповіла Лена. Тоді звідки ви знаєте, що він справді щось пише? Він уже майже закінчив, це особливий проєкт, сказала вона. Пише про вас, чи не так? – запитав я. Ну то й що? – обізвалася Лена.

9

Це була ідея Магдалени. Я саме відмовився від чергового амбітного проєкту й був близький до того, щоб остаточно закинути писанину. Ділився з нею своїм горем, говорив, що все написане видається мені штучним, надуманим, кожную історію, за яку беруся, уже сотню разів оповідали, і то краще, ніж виходить у мене. Пиши про те, до чого в тебе лежить серце, сказала вона. Пиши почуттями – не головою. Розкажи свою історію. У мене немає історії, відказав я. Дитинство таке саме унікальне, як у всіх, юність – не гірша, ніж у інших. А моє сьогоднішня? Мені що, писати книжку про хлопця, неспроможного написати книжку? Напиши книжку про себе і про мене, про наше життя, наше кохання. Ти уявляєш все це занадто просто, сказав я. Літературному тексту треба надати певної форми, логіки, яких немає

в житті, та і щастя не підходить для доброї історії. Але коли Магдалена наступного разу на тиждень відїхала на репетиції, я все ж почав писати – про неї, про невеликі сценки з нашого життя, радше замальовки, ніж історії. Як ми лежали для проби на ліжку в меблевому магазині, а продавець дивився так, наче сам не проти був би повалитися з нею, як перефарбовували кухню і сп'яніли від парів фарби, як одного дощового дня довго не вилазили з ліжка, але згодом усе ж устали, і я побіг у булочну, мжичка біла в обличчя, і мені раптом спало на думку взяти й утекти, хоча я був таким щасливим – як ніколи раніше. Як гуляли в горах і знялася буря, і я зненацька зрозумів, що ми можемо померти, що колись ми справді померемо.

У вихідні Магдалена повернулася додому й запитала, що я поробляв, поки її не було. Різне, відповів я. Про тексти, що писав про неї, не сказав нічого. У мене виникло відчуття, мовби я зраджував її із двійницею, що створена Магдалена мені ближча за справжню. Я дивився на неї, але не впізнавав, і водночас мені здавалося, що бачу її ясніше, ніж будь-коли – абсолютно чужу жінку. Що з тобою? – запитала вона стривожено. Я похитав головою та обійняв дівчину, наче завдяки цьому міг би знову зблизитися з нею.

Тобто її звуть так само, як і мене? – запитала Лена. Так, відповів я із викликом, її звуть Магдалена, як

і вас. Розкажіть мені про неї. Що тут розповідати? Я кохав її. Як ви познайомилися? – запитала Лена. У горах, відповів я, швидко зиркнувши на неї, але вона не поміняла виразу обличчя і лише сказала: давайте далі.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ